

NOTAT 2022-06

Education for Sustainable Development (ESD)

Education for Sustainable Development (ESD) omhandler forbindelsen mellem bl.a. uddannelse, pædagogik, didaktik og bæredygtighed. Dette notat beskriver begrebet herunder den pædagogiske og didaktiske tænkning, samt de politiske organisationers og internationale fagforeningers arbejde med ESD.

Begrebsdefinition og teori

Dette afsnit indeholder en begrebsdefinition af Education for Sustainable Development (ESD). Særligt UNESCO beskæftiger sig med ESD, da de er ansvarlige for ledelsen, koordinationen og implementeringen af 'ESD for 2030', der er det [globale rammeværk for ESD](#). Begrebsdefinitionen tager derfor primært udgangspunkt i UNESCO's definition ([UNESCO](#)).

UNESCO definerer ESD som værende en livslang læringsproces og som en integreret del af kvalitetsuddannelse. ESD skal forstås som en helhedsorienteret og transformativ tilgang, der omfatter undervisningsindhold, undervisningsresultater, pædagogik og undervisningsmiljø. Ifølge UNESCO giver ESD elever og studerende viden, færdigheder, værdier og holdninger, der gør dem i stand til at tage informerede beslutninger og handle ansvarligt i forhold til miljø, økonomi og retfærdighed ([UNESCO](#)).

1

UNESCO mener, at ESD er vigtigt, da globale problemer som fx klimaændringer, kræver ændringer af livsstile samt en transformering af, hvordan mennesker tænker og agerer. For at kunne opnå disse ændringer og opnå bæredygtige samfund kræves nye færdigheder, værdier og holdninger. Uddannelsessystemer skal derfor kunne definere relevante mål og indhold i forbindelse med de globale udfordringer, introducere pædagogik, der giver elever og studerende handlekompetence samt inklusion af bæredygtige principper i alle aspekter af uddannelse ([UNESCO](#), s. 7).

ESD er tæt forbundet med FN's 17 Verdensmål, herunder særligt Verdensmål 4.7 som lyder: "Inden 2030 skal alle elever have tilegnet sig den viden og de færdigheder, som er nødvendig for at fremme bæredygtig udvikling, herunder bl.a. gennem undervisning i bæredygtig udvikling og bæredygtig livsstil, menneskerettigheder, ligestilling mellem kønnene, fremme af en fredelig og ikkevoldelig kultur, globalt medborgerskab samt anerkendelse af kulturel mangfoldighed og af kulturens bidrag til bæredygtig udvikling." ([Verdensmaalene.dk](#)). Bæredygtighed, særligt som det kommer til udtryk i FN's 17 Verdensmål, skal integreres i undervisningen, fx igennem undervisningsindhold. UNESCO beskriver ESD som havende en nøglerolle i forhold til at opnå alle verdensmål ([UNESCO](#)).

FN's Verdensmål 4.7 indeholder, som ovenstående viser, seks forskellige elementer, der også indgår under den generelle viden og de færdigheder, der kræves for at fremme bæredygtig udvikling. Det indebærer; menneskerettigheder, ligestilling mellem kønnene, bæredygtig livsstil, værdsættelse af kulturel mangfoldighed, fremme af en fredelig og ikkevoldelig kultur og anerkendelse af kulturens bidrag til en bæredygtig udvikling ([Nordisk samarbejde](#), s. 6).

Professor Stephen Sterling fra Plymouth University beskæftiger sig med uddannelse og bæredygtighed. Han beskriver bl.a. forskellen mellem 'bæredygtig uddannelse' (sustainable education) og den mindre radikale 'uddannelse for bæredygtig udvikling'. 'Bæredygtig uddannelse' dækker over et paradigmeskifte af værdier, hvorimod 'uddannelse for bæredygtig udvikling' i højere grad bliver imødekommet. Uddannelse for bæredygtig udvikling (ESD) har derved i det seneste år vundet frem, men det overordnede paradigme har ikke ændret sig. Ved det uændrede traditionelle uddannelsesparadigme forbliver den meste uddannelse ikke bæredygtig. Dette sker, da det meste uddannelse ukritisk reproducerer normer og fx ikke udforsker alternativer. Sterling kommer ind på, hvordan forandring og læring kan opdeles i tre niveauer. Dette er vigtigt i forhold til bæredygtig uddannelse, hvis uddannelsessystemet underminerer bæredygtig udvikling, som Sterling mener. På første niveau finder forandring og læring sted inden for accepterede grænser, hvor adaptiv læring lader grundlæggende værdier være udforskede og uforandrede. I modsætning til forandring og læring på første niveau, indebærer det andet niveau kritisk og reflektiv læring, hvor forestillingerne ved den første læring undersøges. Læringen på tredje niveau er dybere, og gør individet i stand til at se ting ud fra nye perspektiver. Denne læring er kreativ og indebærer en bevidsthed om alternative handlingsmuligheder og perspektiver. Det er denne tredje læring, der kræves både på individ og samfundsniveau, for en radikal bevægelse mod bæredygtighed ([Nordisk samarbejde](#), s. 6).

Didaktisk tænkning og implementering

ESD skal ifølge UNESCO integreres i alle formelle uddannelsers didaktik og curriculum, herunder i dagtilbud, grundskole, ungdomsuddannelser, erhvervsuddannelser og videregående uddannelser. ESD skal ikke blot ses som en tilføjelse til et eksisterende curriculum, men skal i stedet integreres i både emner og i de didaktiske tilgange ([UNESCO](#), s. 49). Både skoler og universiteter skal orientere alle deres processer mod bæredygtighedsprincipper, for at ESD kan blive så effektivt som muligt. Samtidig fungerer institutionerne derved som rollemønstre for både elever og studerende. Hele institutionen skal transformeres, hvor bæredygtighed skal mainstreames i alle aspekter af institutionen. Dette skal bl.a. ske igennem gentænkning af ikke kun curriculum og didaktik, men også af organisationskultur, elevinddragelse, ledelse, forskning og samarbejde med lokalsamfundet ([UNESCO](#), s. 53).

ESD har til formål at understøtte og motivere elever og studerende til at blive aktive bæredygtige borgere, der både evner kritisk tænkning og handling til at skabe en bæredygtig fremtid. Dette skal ifølge UNESCO ske igennem pædagogiske og didaktiske tilgange, der er elevcentrerede, handlingsorienterede og transformativ

([UNESCO](#), s. 54). Pædagogikken bag, skal desuden baseres på bl.a. projektarbejde og interaktivitet ([UNESCO](#)).

Ikke alle former for uddannelse understøtter ESD. ESD skal forstås som en integreret del af kvalitetsuddannelse og iboende i konceptet livslang læring. ESD kræver et skifte fra undervisning (oversat fra teaching) til læring (oversat fra learning). ESD bygger på en handlingsorienteret tilgang og en transformativ pædagogik, der understøtter deltagelse og samarbejde, problemorienteret læring og inter- og transdisciplinaritet samt sammenhængen mellem formel og uformel undervisning ([UNESCO](#), s. 7).

UNESCO pointerer, at undervisere har muligheden for at skabe forandring og levere uddannelse, der gør det muligt at opnå Verdensmålene. Underviseres viden og kompetencer er centrale for at kunne gentænke uddannelse og uddannelsesinstitutioner i forhold til bæredygtighed. Læreruddannelsen skal desuden også tilpasses i forhold til tankerne bag ESD ([UNESCO](#), s. 51).

Bæredygtige borgere (oversat fra 'sustainability citizens') har brug for en række nøglekompetencer for at kunne handle konstruktivt og ansvarligt i forskellige komplekse situationer. Disse nøglekompetencer ligger i spændingsfeltet mellem viden, færdigheder, bevæggrunde og affektive dispositioner. Kompetencerne skal udvikles af eleverne eller de studerende selv, og kan ikke blot læres. Denne udvikling sker igennem handling, erfaring og refleksion. Nøglekompetencerne er bl.a. kritisk tænkning og samarbejde. En oversigt over nøglekompetencerne kan findes i følgende reference ([UNESCO](#), s. 10).

De politiske organisationers arbejde

UNESCO har arbejdet for at fremme ESD siden 1992. De stod i spidsen for FN's 'Decade for ESD' fra 2005 til 2014 og leder nu dens efterfølger kaldet 'Global Action Plan (GAP) on ESD' ([UNESCO](#), s. 1). Den 25. september 2015 vedtog FN's generalforsamling '2030 Agenda for Sustainable Development', der er et rammeværk for bæredygtig udvikling, der fulgte en FN-konference om bæredygtig udvikling i Rio de Janeiro i Brasilien i juni 2012 ([UNESCO](#), s. 6).

For at integrere ESD i både formelle og uformelle undervisningstilbud kræves relevante og sammenhængende politiske forandringer. Undervisningsministerierne i landene har ifølge UNESCO et vigtigt ansvar for at sikre, at uddannelsessystemerne er forberedte på og kan håndtere nutidige og fremtidige udfordringer omkring bæredygtighed. Dette arbejde kan bl.a. ske igennem curriculumudvikling og en udvikling af et indikatorrammeværk, der etablerer standarder for resultater af læring ([UNESCO](#), s. 48). UNESCO både monitorerer og evaluerer fremskridt på indikatorer for Verdensmål 4.7.1, og i hvor høj grad ESD bliver mainstreamet i uddannelsespolitik nationalt, i curricula, læreruddannelse og elevvurderinger ([UNESCO](#)). UNESCO afholdt desuden en [konference](#) omhandlende ESD 17.-19. maj 2021. På konferencen blev '[Berlin-erklæringen](#) on Education for Sustainable Development' vedtaget ([UNESCO](#)).

OECD samarbejder tæt med UNESCO, hvor de spiller en afgørende rolle i implementeringen af verdensmålene. Dette gøres gennem monitorering og målinger af uddannelsesresultater og færdigheder ([OECD](#)). OECD er særligt interesseret i kompetencer i relation til viden, temaer og metode i formel undervisning. Der er ifølge OECD dog stadig ikke fuld enighed om, hvad der skal læres for bæredygtig udvikling, hvordan det skal inkluderes i curriculum og hvilket uddannelsesniveau det skal læres på ([OECD](#)). OECD's tilgang til curriculum ved ESD kan ses på side to og tre [her](#).

Europa-Kommissionen lægger vægt på uddannelse for bæredygtig udvikling igennem den strategiske ramme for europæisk samarbejde om uddannelse. Her pointeres uddannelsers rolle i forhold til Europas fremtid, herunder ift. til bæredygtighed. Samtidig bør hovedformålet med det europæiske samarbejde inden for uddannelse være en understøttelse af udviklingen af bæredygtig økonomi, grøn omstilling og beskæftigelse. Samarbejde nævnes som en essentiel dimension af at nå FN's verdensmål, både globalt og i EU. At øge samarbejdet vil derfor være med til at styrke Europas position som en nøglepartner i uddannelse på globalt niveau. Det påpeges også, at effektive investeringer i uddannelse er en forudsætning for at fremme bæredygtig udvikling. Det strategiske rammeværk for europæisk samarbejde om uddannelse adresserer fem nøgleprioriteter. Den femte og sidste omhandler bæredygtighed samt den grønne og digitale omstilling. Det nævnes her, at det er en nødvendighed for at sikre en bæredygtig omstilling, at ændre på individers handlinger og færdigheder, hvilket skal ske igennem uddannelse. Uddannelsesinstitutioner skal desuden inkludere grønne dimensioner i deres organisatoriske udvikling bl.a. for at sikre at infrastrukturen er forberedt på at uddanne og kunne håndtere ændringerne i samfundet. Ændringen af uddannelse og uddannelsessystemerne skal derved ses som en helhedsorienteret tilgang. Et af de konkrete tiltag, er at fremme ESD samt at fremme bæredygtige perspektiver på tværs af uddannelsers curricula.

Den 14. januar 2022 fremsatte Europa-Kommissionen sit [forslag til Rådets henstilling](#) om læring med henblik på miljømæssig bæredygtighed. Henstillingen har til formål at fremme den politiske udvikling, læring, undervisning og samarbejde inden for området. Henstillingen lægger vægt på vigtigheden af uddannelse i bevægelsen mod et mere bæredygtigt og ressourceeffektivt samfund og økonomi.

De internationale fagforeningers arbejde

ETUCE har arbejdet med ESD på flere måder. Forud for Europa-Kommissionens fremlæggelse af forslag til Rådets henstilling om læring med henblik på miljømæssig bæredygtighed, vedtog ETUCE sin holdning til denne, på et møde den 15.-16. november 2021. I holdningen lægges der bl.a. vægt på at uddannelse af høj kvalitet er en menneskeret og at uddannelse for bæredygtig udvikling kræver en fundamental anderledes pædagogisk tilgang. Derudover pointeres det, at national miljøpolitik bør være forbundet med uddannelsespolitik. Desuden er læreres grunduddannelse samt efter- og videreuddannelse essentiel for integrationen af miljømæssig bæredygtighed i uddannelse ([ETUCE](#)).

I januar 2021 startede ETUCE et toårigt projekt, som Europa-Kommissionen har medfinansieret. Projektet hedder “Education for Social Change: The role of Education Trade Unions in addressing sustainable environmental development” og omhandler kapacitetsopbygning hos underviserfagforeninger inden for miljø, klima og bæredygtig udvikling i uddannelse igennem social dialog. Dette gøres for at understøtte ETUCES medlemsorganisationer i arbejdet med bæredygtig udvikling, samt at skabe en mere central rolle for underviserfagforeninger i implementeringen af FN’s verdensmål og Den europæiske grønne pagt ([ETUCE](#)).

På ETUCE Conference (kongres) den 5.-6. juli 2021, blev “Resolution - For a sustainable future of Europe: the role of education trade unions in Europe in addressing education and environment for social change” vedtaget. I resolutionen forpligter ETUCE og medlemsorganisationerne sig bl.a. på at lobbyere for mere bæredygtige undervisningsmiljøer, integration af uddannelse i miljømæssige problemstillinger samt integration af bæredygtig udvikling i curriculum og uddannelsespolitik ([ETUCE](#)).

Education International (EI) har løbende arbejdet med ESD med særligt fokus på lærerprofessionen. Ved UNESCOs konference om ESD den 17.-19. maj 2021, pointerede EI’s præsident Susan Hopgood vigtigheden af at samarbejde med lærerprofessionen i implementeringen af ESD ([Education International](#)). EI lægger derudover vægt på, at lærere skal modtage både grund-, efter- og videreuddannelse i ESD ([Education International](#)). Education International har desuden i 2021 lanceret kampagnen Teach for the Planet, som optakt til COP26 i Glasgow i november 2021. Kampagnen fokuserer på Klimauddannelse, herunder særligt aktiv borgerdeltagelse (civic action). Kampagnen skal desuden inspirere til handling ([Education International](#)). EI har også offentliggjort et manifest i 2021, der har fokus på organisationens prioriteter for uddannelse i klimaforandringer. Manifestet kaldes ’Manifesto on Quality Climate Change Education for All’. Her fokuseres der både på uddannelse i forbindelse med klimaforandringer, men også på bæredygtighed i en bredere forstand i forhold til viden, færdigheder og holdninger ([Education International](#)). Den 24. november 2021 udkom en [fælles rapport](#) fra UNESCO og Education International baseret på en global undersøgelse om lærernes engagement i at undervise i bæredygtig udvikling og demokratisk medborgerskab.

